

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI BOLALARDA TOLERANTLIK TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI

M.M.Nigmatova

*Buxoro davlat universiteti dotsenti
mavjuda.nigmatova@gmail.com*

Annotatsiya: *Maqolada dolzarb muammolardan biri - Zamonaviy tolerantlik tushunchasi, uning shakllanib kelishi, diniy va ma'rifiy bag'rikenglik tafakkuri, hamda undan kengroq bo'lgan ma'naviy, madaniy, mafkuraviy, gumanitar bag'rikenglik tamoyillari, maktabgacha yoshdagi bolalarni tolerantlik ruhida tarbiyalash yo'llari haqida fikr yuritilgan.*

Аннотация: *Одной из актуальных проблем в статье является понятие современной толерантности, ее формирование, религиозно-педагогическая толерантность, а также более широкие принципы духовной, культурной, мировоззренческой, гуманитарной толерантности, воспитание дошкольников в духе толерантности. сделано о них.*

Abstract: *One of the topical problems in the article is the concept of modern tolerance, its formation, religious and pedagogical tolerance, as well as broader principles of spiritual, cultural, ideological, humanitarian tolerance, education of preschoolers in the spirit of tolerance. done about them.*

Kalit so'zlar: *bag'rikenglik, shaxsiyat, shaxsiy o'zgarishlar, shaxsiy o'zgarishlar xavfi, rivojlanishning ijtimoiy holati.*

Ключевые слова: *толерантность, личность, личностные трансформации, риски личностных трансформаций, социальная ситуация развития.*

Keywords: *tolerance, personality, personal transformations, risks of personal transformations, social situation of development.*

Tolerantlik tafakkuri insonlarning turli iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, mafkuraviy, ma'naviy, ruhiy munosabatlarini ularning millati, irqi, nasli nasabi, iqtisodiy ahvoli, dini va e'tiqodiga qaramasdan muvozanatda saqlash meyorlarini anglatadi. Tarixiy shakllanishiga ko'ra tolerantlik dinlarga bo'lgan xolis munosabat, dinlarni bir-biri ustidan ustun qo'ymaslik, ularni ajratmaslik, ularni bir- biriga qarshi qo'ymaslik, inson diniy e'tiqodiga hurmat bilan qarash, shu bilan birga boshqa din g'oyalari zo'ravonlik bilan singdirishga urinmaslik, dinsizlar, ya'ni dahriylar huquqlarining hurmat qilinishi kabi mohiyatan zarur bo'lgan g'oyalarni o'z ichiga qamrab oladi.

Tolerantlik dunyoviy davlatning eng zarur ijtimoiy-ma'naviy xususiyatlaridan hisoblanadi. Demak, O'zbekiston Respublikasi dunyoviy davlat qurilishi yo'lidan borar ekan, tabiiy ravishda, tolerantlik tafakkurini butun aholi, xususan bola- yoshlar ongida shakllantirish dolzarblik kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish mazmuni o'z mohiyatiga ko'ra murakkab psixologik va pedagogik jarayon bo'lib, etik va estetik, axloq va odob talablarini mujassam etadi.

Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirishda qo'llanadigan shakl, metod va vositalar belgilangan maqsad sari faoliyat olib borish asosi hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida ma'lum pedagogik shart – sharoitlarning yaratilganligi, pedagogning mutaxassis sifatida mahorati, yoshlarda shakllantirilishi lozim bo'lgan meyorlar va darajalarning tahlil qilinganligi va aniq belgilanganligi kabi masalalarni o'z ichiga qamrab olgan bo'lib, umumiy maqsad - maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar tafakkurida tolerantlik bo'yicha belgilangan zamonaviy bilim majmui bilan bir qatorda, yoshlarning olingan bilimlarga o'z hayoti davomida amal qilishini ham ta'minlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tolerantlik tafakkurini shakllantirishga yo'naltirilgan barqaror ko'nikmalarni uzviy va uzluksiz tashkil etish ikki xususiyati bilan o'zini namoyon qiladi. Tadqiqot jarayonida bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish bo'yicha mashg'ulotlarda zamonaviy ilmiy bilimlarni tarixiylik asosida berish, bolalarni mustahkam muhokamalarga tortish, interfaol metodlarni qo'llash, guruhlar bilan ishlash, erkin, ijodiy mushohadalarga o'z fikrini erkin bayon etishga yo'naltirildi. Tolerantlik tarbiya va ta'lim bilan bog'liq uzoq muddatli, izchil davomiy, maqsadli, dinamik jarayon bo'lib hisoblanadi.

Tajriba – sinov ishlari uch bosqichda olib borildi. Bolalarda tolerantlik tafakkurining shakllanish jarayoni maxsus savolnomalar orqali aniqlab borildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirishga doir nazariy va amaliy bilim darajalarini aniqlash yuzasidan bolalar bilan olib borilgan tajriba – sinov ishlari samaradorligi ma'lum bo'ldi.

Demak:

Tolerantlik ijtimoiy-falsafiy va ijtimoiy-siyosiy tushuncha bo'lib, uning mazmuni jamiyatda millatlar, irqalar, elatlar, xalqlar, madaniyatlar, qarashlar, mafkuralar xilma-xilligi sharoitida o'zaro hamkorlik va bir-birini qabul qilish, dunyo rang-barangligini tan olish, xalqlarning bir-birini anglash jarayoni, ular o'rtasidagi o'zaro barqarorlik, tinchlik-totuvlik tafakkurini bildiradi. XXI asr takomilini keng miqyosda olingan ma'naviy, madaniy, g'oyaviy, dunyoviy va diniy bag'rikengliksiz, ya'ni tolerantlik tafakkurisiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Dunyoviy davlatchilik asoslarining bosh tamoyillaridan biri tolerantlik, shuningdek diniy g'oyalariga tayanadi. Shunday ekan, mustaqil davlatchilik asoslarini qurish jarayonida tolerantlik tamoyillarini jamiyat hayotining uzviy tarkibiy qismiga aylantirish dolzarblik kasb etadi. Hozirgi sharoitda yoshlarni tolerantlik tafakkurini shakllantirmay turib, ularni dunyoviy va fuqarolik jamiyatida yashashga tayyorlab bo'lmaydi. Shunday ekan, yoshlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish masalasi pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Bolalarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish uchun uning pedagogik mazmunini ishlab chiqish darkor edi. Mustaqillik yillarida tolerantlikning yaxlit, to'la va zamonaviy dunyo talablarga javob bera oladigan mazmuni shakllantirildi. Tolerantlik tafakkurini shakllantirishning pedagogik mazmuniga milliy axloq va odob normalari tarkibida an'anaviy mavjud bo'lgan kategoriyalar, tolerantlikning diniy e'tiqod va diniy bag'rikenglik bilan uzviy aloqador bo'lgan mazmun, shuningdek, demokratik fuqarolik jamiyati va dunyoviy davlat qurilishi bilan bog'liq holda shakllantirilayotgan kategoriyalar tizimi kiradi. Tolerantlikning shakllantirilishi O'zbekiston pedagogik tizimining bosh maqsadi "komil inson" tarbiyasi bilan uzviy aloqador ekanligi, uning mazmunini boyitishi aniqlandi.

Tolerantlikning pedagogik mazmuni tarkibiga zamonaviy tushunchalardan bo'lgan monomadaniyat, polimadaniyat, madaniyatlararo dialog, diniy aqidaparastlik, diniy riyokorlik, rangli inqiloblar, preventiv inqiloblar, mafkuraviy tahdidlar, plyuralizm, fikrlar qarama –qarshiligi, o'z fikrida qolish madaniyati,

muomala madaniyati, konfliktlar yechimi, millat, irqalar, madaniyatlar rang –barangligi kabi tushunchalar kiritildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Saidova, Z. T. (2022). TAXIS AS A CONCEPTUAL AND FUNCTIONAL-SEMANTIC CATEGORY. Экономика и социум, (2-1 (93)), 105-108.
2. Tolibovna, S. Z. (2022, January). Dependent and independent taxis. In Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes (pp. 293-295).
3. Tolibovna, S. Z. (2022). TAXIS AND THE GRAMMATICAL CATEGORY OF TEMPORAL REFERENCE. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(2), 277-280.
4. Khodjaeva, D. I., & Saidova, Z. T. (2022). Interaction between Categories of Taxis and Temporality. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 2(3), 110-113.
5. Tolibovna, S. Z. (2022). TAKSIS SEMANTIKASI VA UNING IFODALANISH VOSITALARI. Scientific Impulse, 1(4), 1293-1304.
6. Khodjaeva, D. (2022). TAKSIS KATEGORIYASI LINGVISTIK TADQIQOTLAR PREDMETI SIFATIDA. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 12(12).
7. Tolibovna, S. Z. (2023). INGILIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH. Conferencea, 87-91.
8. Saidova, Z. (2022). TAKSIS SEMANTIKASI VA UNING IFODALANISH VOSITALARI. Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali, 2(2).
9. Tolibovna, S. Z. . (2022). Taxis Category and Sphere of Temporary Influence. AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT,

1(2), 137-138. Retrieved from <http://inter-publishing.com/index.php/AJSLD/article/view/705>

10. Saidova, Zokiraxon, and Malika Zakiryayeva. "SIMILARITIES AND DISSIMILARITIES IN TERMS OF WORDS FORMATION IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES." *Modern Science and Research* 2.4 (2023): 31-35.

11. Saidova, Zokiraxon, and Rukshona Khusenova. "THE DISSIMILARITIES OF WORD FORMATION IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES." *Modern Science and Research* 2.4 (2023): 28-30.

12. Nigmatova M. M., Erkinova D. E. ALOHIDA TA'LIMGA EHTIYOJLARI BO'LGAN BOLALAR BILAN INKLYUZIV TA'LIM //PEDAGOGS jurnali. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 157-157.

13. Nigmatova M. The Importance of Digital Games in Learning //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.

14. Nigmatova M. Formation of Proper Nutrition in Children //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.

15. Nigmatova M. O 'ZBEK AYOLLARINING IQTISODIY FAOLLIGI PASTLIGI VA SAVABLARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.

16. Nigmatova M. МАКТАБГАЧА ТА'LIM TIZIMIDA STEM TECHNOLOGIYALARINI QO'LLASH VA UNING AVZALLIKLARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2023. – Т. 35. – №. 35.

17. Nigmatova M. M. et al. МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARGA ZAMONAVIY DUNYONING TARBIYASIGA TA'SIRI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1401-1407.

18. Nigmatova M. M., Jorayeva S. H. J. МАКТАБГАЧА TALIMDA STEM TA'LIM MODULI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1396-1400.

19. Nigmatova M. M., Erkinova D. E. МАКТАБГАЧА TALIM VA МАКТАБ TA'LIMI NAMKORLIGI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1305-1309.

20. Nigmatova M. TA'LIM MUASSASALARI O 'RTASIDA UZVIYLIK TIZIMINI YARATISH MEKANIZMLARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

21. Nigmatova M. BOLALARNI МАКТАБГА ТАЙЙORLASHDA МАКТАБ VA MTT NAMKORLIGI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

22. Nigmatova M. МАКТАБГАЧА ТА'LIM VA UMUMIY O 'RTA TA'LIMNING O 'ZARO INTEGRATSIYASI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

23. Nigmatova M. МАКТАБДА YETTI YOSHLI BOLALAR UCHUN MOSLASHUV DARSLARINI TASHKIL ETISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

24. Nigmatova M. KOMPYUTER O'YINLARINING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR HISSIY INTELEKTIGA TA'SIRI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.
25. Kuldoshev R. et al. Mathematical statistical analysis of attainment levels of primary left handed students based on pearson's conformity criteria //E3S Web of Conferences. – 2023. – Т. 371. – С. 05069.
26. Nizomiddinovna H. N. et al. KICHIK MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING BADIY VA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VOSITALARI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1318-1322.
27. Nizomiddinovna H. N., Gulnigor Y. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI O 'STIRISHDAGI DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 122-126.
28. Nizomiddinovna H. N. et al. KATTA GURUH BOLALARINI TABIAT BILAN TANISHTIRISHDA BADIY ADABIYOTNING AHAMIYATI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1437-1441.
29. Nizomiddinovna H. N. et al. KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MANTIQ VA INTELEKTINI RIVOJLANTIRISH //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1323-1327.
30. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31.
31. Намројева Н. Тилга антропоцентрик йўналишда ёндашув: фатика ва унинг хусусиятлари //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
32. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31